

DOI: 10.7251/GFP20101671

UDC: 343.541-053.6:616.89-008.442

Pregledni naučni rad*Datum prijema rada:*
23. april 2020.*Datum prihvatanja rada:*
20. maj 2020.

Seksualno zlostavljanje i iskorišćavanje djeteta kao krivično djelo u domaćem zakonodavstvu

Rezime: Autori se u radu bave novom grupom krivičnih djela seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja djeteta u novom Krivičnom zakoniku Republike Srpske iz 2017. godine. Polazeći od uređenja ove materije ranijim zakonodavstvom, ukazujući na rješenja u porednom zakonodavstvu, analizom novih stvorenih inkriminacija objašnjava se opravdanost ovakvog normiranja te osjetljive materije. Skreće se pažnja na vršnjačka krivična djela ove vrste i normativnu usklađenost sa međunarodnim pravnim aktima, posebno onim koji su doneseni od Savjeta Evrope. Sve se to smješta u jedan opšti okvir i ukazuje na određene dobre ali i loše strane paralelnog uređivanja ranijih kvalifikovanih oblika tih djela kao posebih krivičnih djela. U tom smislu zakonodavcu se sugerišu određene promjene i dopune radi otklanjanja nelogičnosti do kojih dolazi iz usklađenosti zakonodavne kaznene politike.

Cljučne riječi: krivično pravo, seksualno zlostavljanje, djeca, iskorišćavanje, polni integritet.

*Prof. dr***Veljko Ikanović**

Sudija Vrhovnog suda Republike Srpske i vanredni profesor Fakulteta pravnih nauka, Panevropskog univerziteta Apeiron Banja Luka, mail: veljko.ikanovic@pravosudje.ba

*MA***Milijan Vasić**

Master pravnih nauka i stručni saradnik u Osnovnom sudu u Banjoj Luci, mail: milijan.vasic@pravosudje.ba

1. UVOD

Čovekov individualni „hod kroz vreme“, tokom njegovog bivstvovanja neophodno podrazumeva njegov prolazak kroz različita starosna doba¹, tako da možemo razumjeti da se tu ubraja dječije doba - od najranijih dana njegovog života, zatim mladost, zrelo doba i starost. Proživjeti tako nabrojane etape u životu, često su prožete poteškoćama građanskopravne oblasti a nerijetko krivičnim djelima. Kada se ta krivičnopravna problematika javi u ranim godinama, dječijem dobu, važan je državni represivni aparat koji će iako nije u određenom momentu zaštitio dijete od određenog krivičnog djela, bar u onom odgovoru društva, krivičnom sankcijom odgovoriti zaštitnički.

Prema kriminološkoj definiciji, pod seksualnim zlostavljanjem podrazumijevamo uključivanje zavisnog, razvojno

¹ M. Škuljić (2003), *Maloletnici kao učinioci i kao žrtve krivičnih djela*, Beograd, 79.

nezrelog djeteta ili adolescenta u seksualne aktivnosti, koje ono ne može razumjeti, na koje ne može dati pristanak i koje ugrožavaju socijalne tabue porodičnog života.² Bitno je napomenuti kod krivičnih djela seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja djeteta podjelu subjekata krivičnog prava na aktivne i pasivne. Aktivni subjekt je izvršilac krivičnog djela, dakle lice koje radnjom činjenja ili nečinjenja može izazvati posljedicu na objektu napada, a pasivan subjekt je uglavnom žrtva, u ovom slučaju dijete oštećeno radnjom aktivnog subjekta.

Kada govorimo o krivičnim djelima iz oblasti seksualnih delikata prema djeci, moramo pomenuti da je jedan od osnovnih ciljeva našeg krivičnog zakonodavstva zaštita lica mlađih od 18 godina, prije svega od polnih aktivnosti sa odraslim osobama, i to nezavisno da li su zasnovani na prinudnoj ili dobrovoljnoj osnovi. Tako danas, govoreći o pojmu djeteta kao žrtvi krivičnog djela prema Krivičnom zakoniku Republike Srpske³ (u daljem tekstu Krivični zakonik RS) treba da prihvatimo definisanje ovog pojma kao svako lice koje nije navršilo 18 godina života. U članu 123. stav 7. Krivičnog zakonika RS pojam djeteta kao žrtva krivičnog djela se definiše lice koje nije navršilo 18 godina života. Time se želi ukazati na potrebu na takav način apostrofiranja tih krivičnih djela i strožeg kažnjavanja njihovih učinilaca u slučajevima kada je žrtva upravo dijete.

Takođe, sasvim opravdanim se smatra takav pristup, jer su u pitanju lica koja tek treba da se uklope u društvene životne norme, te svaki vid oštećenja tjelesnog, odnosno polnog integriteta djeteta potrebno je da bude najstrože kažnjen.⁴ Kada se lice do 18 godina pojavljivalo kao izvršilac krivičnog djela, ranije u našem Krivičnom zakonu Republike Srpske⁵ (u daljem tekstu KZ RS) vršila se podjela na djecu do četrnaest godina koja nisu bila krivično odgovorna, maloljetnike od 14 do 16 godina i starije maloljetnike od 16 do 18 godina. Bio je postavljen starosni minimum⁶ od kojeg se dijete počinjalo smatrati krivično odgovornim, te sve do starosnog maksimuma⁷, kada se u krivičnopravnom smislu počinje smatrati punoljetnim izvršiocem krivičnih djela. Danas, vidimo da se pojmovno određenje djeteta pomjera do uzrasta do 18 godina, dajući na posebnom značaju djetetu kao žrtvi i strožem kažnjavanju propisanim za pojedina krivična djela iz ove oblasti, a o čemu će biti detaljnije obrađeno u radu.

Ovakvom rješenju se može prigovoriti da na jedan nenaučan i neprincipijelan način tretira dijete kao oštećenog (do 18 godina) i dijete kao krivično neodgovornog učinioca krivičnog djela (do 14 godina). Opravdano se postavlja pitanje kako je to neko lice starije od

² Savjet ministara Bosne i Hercegovine, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, *Smjernice za postupanje u slučaju nasilja and djecom u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, Pristupio: 11.02.2020. http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/djeca_bih/Smjernice%20za%20postupanje%20u%20slucaju%20nasilja%20nad%20djecom%20-%20BOS.pdf

³ Krivični zakonik Republike Srpske, *Sl. glasnik R. Srpske* br. 64/17, 104/18.

⁴ M. Vasić (2018), *Krivična djela protiv polnog integriteta*, Master rad odbranjen na Panevropskom univerzitetu Apeiron u Banjoj Luci, 86.

⁵ Krivični zakon Republike Srpske, *Sl. glasnik R. Srpske* br. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12 i 67/13.

⁶ M. Škulić, 82.

⁷ *Ibid.*

četnaest godina podobno da ponese teret krivične odgovornosti i sankcija od kojih se neke, srazmjerno uzrastu, mogu izreći i mlađim punoljetnim licima (od 18 do 21 godine starosti) i veoma su stroge, a da s druge strane nije sposobno da upravlja svojom voljom i slobodno odlučuje o stupanju u polne odnose. Za ovakav rigidan stav zakonodavca ne nalazimo podlogu u sociološkim, psihološkim, medicinskim i sličnim studijama, uključujući kulturološki ambijent kojim se oduzima sloboda stupanja u polne odnose licima koja su sa manje od 18 godina sposobna da zasnjuju radni odnos, raspolazu novcem ili zasnivanjem braka uz dozvolu suda postaju emancipovana u svom pravnom položaju. Ovdje naglašavam da se ne radi o klasičnim radnjama silovanja i drugim sličnim krivičnim djelima koja su ranije postojala kao kvalifikovani oblici i time obezbjeđivala pojačanu krivičnopravnu zaštitu.

U vaspitanju djece od najstarijeg perioda razvoja društva podrazumijevala se mogućnost kažnjavanja djece za odgovarajuće presteupe. Danas sve države nastoje da isključe svaki oblik kažnjavanja kada je u pitanju vaspitanje djece od strane njihovih roditelja, ali i kažnjavanje svakog ko izvrši bilo koji vid nasilja i zlostavljanja djeteta. Zlostavljanje i nasilje djece podrazumijeva svaki vid nedozvoljenog ponašanja kako odrasle osobe tako i njihovih vršnjaka, usmjeren prema djetetu usljed čega se javlja emocionalna ali i fizička šteta po dijete.

Zaštitu djece od krivičnih djela ove vrste prva je propisala Deklaracija o pravima djeteta iz 1959. godine, ali su u tom cilju donesene još: Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta iz 1989. godine, Fakultativni protokol uz Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima djeteta, o prodaji djece, dječijoj prostituciji i pornografiji iz 2000. godine, fakultativni protokol uz Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima djeteta, o zabrani učešća djece u oružanim sukobima iz 2000. godine, Preporuka Savjeta Evrope R (91) 11 o seksualnom iskorišćavanju, prostituciji i trgovini djecom i mladima, Preporuka Savjeta Evrope (2001) 16 o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja, Konvencija o kibernetičkom kriminalu iz 2001. godine, Konvencija Savjeta Evrope o zaštiti djece protiv seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja iz 2007. godine. U ovoj posljednjoj konvenciji se seksualno nasilje nad djetetom definiše kao „namjerno upuštanje u seksualne aktivnosti s djetetom koje prema relevantnim odredbama nacionalnog zakonodavstva nije dostiglo zakonsku dob za seksualne odnose; kao i upuštanje u seksualne aktivnosti s djetetom: upotrebom prinude, sile ili prijetnje; zloupotrebom položaja, povjerenja, autoriteta ili uticajem na dijete, uključujući i status u porodici; zloupotrebom situacije u kojoj je dijete posebno ranjivo, naročito zbog mentalne ili fizičke smetnje u razvoju ili stanja ovisnosti⁸“.

2. ISTORIJSKI RAZVOJ NA PROSTORU BIVŠE SFRJ

Djeca mogu biti žrtve nasilja u porodici, ali i žrtve nasilja izvan porodice, odnosno zlostavljanja i nasilja koje se dešava izvan i mimo porodice i kuće: na ulici, u parkovima, u školi i oko škole, u raznim društvenim institucijama.⁹ Govoreći o krivičnim djelima protiv polnog integriteta u širem smislu, tu mislimo na svakog člana društva nezavisno o

⁸ Savjet ministara Bosne i Hercegovine, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, *Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, Pristupio: 11.02.2020. http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/djeca_bih/Smjernice%20za%20postupanje%20u%20slucaju%20nasilja%20nad%20djecom%20-%20BOS.pdf, 19.

⁹ *Ibid.*, 10.

starosnoj strukturi, moramo pomenuti da se još u srednjovjekovnoj Srbiji u Dušanovom zakoniku iz 1349. i 1354. godine javljaju određeni oblici kažnjavanja za napad na polni integritet. Kao kazna se propisivala najteža sankcija – smrt, za npr. krivično djelo vanbračni polni odnos, a za ostala npr. silovanje bilo je propisno tjelesno kažnjavanje izvršioca krivičnog djela odsijecanjem ruku i nosa. Kasnije se u Karađorđevom Kriminalnom zakoniku¹⁰ iz 1807. godine za djela iz oblasti polnog integriteta (silovanje, preljuba) propisuje „aps“ – kazna lišenja slobode.

U vrijeme Kraljevine Jugoslavije (1918. do 1945. godina), a u čijem sastavu su bile današnje Srbija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Sjeverna Makedonija, Hrvatska i Slovenija bila su propisana krivičnim zakonikom iz 1930. godine krivična djela: obljava ženskog djeteta koje nije navršilo 14 godina, bludna radnja sa ženskim djetetom, obljava muškog djeteta i bludne radnje nad muškim djetetom. Sankcije koje su bile propisane za ova krivična djela bile su zatvor do 10 godina, robija do 5 godina i strogi zatvor.

Kada govorimo o Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini (u daljem tekstu SR BiH), u njenom Krivičnom zakonu¹¹ onda je interesantno da su kada su u pitanju ova vrsta krivičnih djela bila propisana pod naslovom „Krivična djela protiv dostojanstva ličnosti ili morala“ u glavi XI sljedeća: obljava ili protivprirodni blud sa maloljetnim licem, dok se ostala krivična djela protiv polnog integriteta navode ali bez posebne klasifikacije starosne dobi oštećenog. To je bila nadležnost federacije i Krivičnim zakonom SFRJ bilo je propisano da je dijete svako lice mlađe od 14 godina, a maloljetnik lice mlađe od 18 godina (sa odgovarajućim stepenovanjem na koje smo gore ukazali). Tu su ubrojana još: silovanje, prinuda na obljobu, obljoba nad nemoćnim licem, obljoba ili protivprirodni blud zloupotrebom položaja, protivprirodni blud, bludne radnje, zavođenje i podvođenje. Skoro sva ova krivična djela su imala svoje kvalifikovane oblike kada su počinjena prema djeci ili maloljetnim licima, obezbjeđujući odgovarajuću krivičnopravnu zaštitu i usklađenu kaznenu politiku.

Kada su u pitanju krivična djela protiv polnog integriteta u Republici Srpskoj, moramo istaći značaj Krivičnog zakonika iz 2000.¹² a i KZ RS iz 2003. godine, a koji su imali propisana među „Krivičnim djelima protiv časti i ugleda“, odnosno „Krivična djela protiv polnog integriteta“ krivična djela kojima se štitio polni integritet djece i maloljetnika: polno nasilje nad djetetom, iskorišćavanje djece i maloljetnih lica za pornografiju, proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije, odnosno krivična djela: trgovina maloljetnim licima, organizovanje grupe ili zločinačkog udruženja za izvršenje krivičnih djela trgovine ljudima i trgovine maloljetnim licima i rodoskrvnjenje. Samo pominjanje pojma polne radnje kroz konkretnu definiciju pojedinih krivičnih djela, određuju je kao svaku radnju koja u sebi obuhvata protivprirodan blud, tačnije i sve one radnje kod kojih izostane čin obljobe.

Krivično zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini i danas, svoje temelje postavlja na pro-

¹⁰ T. Živanović, *Zakonski izvori krivičnog prava Srbije od 1804. do 1865.* Pristupio: 11. februar 2020. <http://www.smrtnakazna.rs/Portals/0/SrbijaPropisi/Karadjordjev%20Kriminalni%20zakonik,%201807.pdf>

¹¹ Krivični zakon Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, *Sl. List SR BiH* br. 16/77.

¹² Krivični zakonik Republike Srpske, *Sl. glasnik R. Srpske* br. 22/00.

pisima bivše SFRJ. Od 2003. godine BiH dobija samostalno krivično zakonodavstvo entitetski raspoređeno na Republiku Srpsku, Federaciju Bosne i Hercegovine i Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: BiH, RS, F BiH, BD BiH), te je u tom smislu u pravnom životu u BiH u upotrebi su četiri krivična zakona: Krivični zakon BiH¹³, Krivični zakon F BiH¹⁴, Krivični zakonik RS, Krivični zakon BD BiH¹⁵, a u Republici Srpskoj je u upotrebi kao *lex specialis* za maloljetnike Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku¹⁶ (u daljem tekstu ZOM). S obzirom da se u Krivičnom zakonu BiH ne nalaze propisana krivična djela protiv polnog integriteta, ta materija po Ustavu pripada entitetskim krivičnim zakonima.

U F BiH krivična djela protiv polnog integriteta su svrstana u glavu XIX pod nazivom „Krivična djela protiv polne slobode i morala“, a u ista se ubrajaju: silovanje, polni odnos s nemoćnim licem, polni odnos zloupotrebom položaja, prinuda na polni odnos, polni odnos s djetetom, bludne radnje, zadovoljavanje pohote pred djetetom ili maloljetnikom, iskorišćavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije, upoznavanje djeteta s pornografijom i rodoskrvnjenje. Važno je napomenuti da u entitetu F BiH se razlikuje pojam djeteta i maloljetnika. Pojam djeteta se u članu 2. stav 9. određuje za lice koje nije navršilo 14 godina života, dok se maloljetnikom smatra lice koje nije navršilo 18 godina života. Slična podjela i vrste krivičnih djela protiv polnog integriteta je zastupljena i u KZ BD BiH.

3. DOMAĆE POZITIVNO KRIVIČNO ZAKONODAVSTVO

U domaćem pozitivnom krivičnom zakonodavstvu „maloletnici i deca su posebno zaštićeni u pogledu polne slobode, kao i u pogledu polnog iskorišćavanja od punoletnih lica.¹⁷ U RS je 2017. godine stupio na snagu novi krivični Zakonik, koji je sva krivična djela prema licima mlađim od 18 godina izdvojio u jednu posebnu glavu XV pod nazivom „Krivična djela seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja djeteta“ s namjerom da se ova djela izdvajanjem na takav način odrede kao teža i sa propisanim strožim kaznama. Zakonom je određeno da se djetetom smatra svaka žrtva seksualnih prestupnika koja nije napunila 18 godina, i da dijete, s obzirom na njegov psihofizički stepen razvoja nije u stanju samostalno donositi ispravne odluke kada je njegov polni integriteta u pitanju. Stav zakonodavca je da je kažnjiv svaki polni kontakt sa licem mlađim od 18 godina, jer dijete nije sposobno da ga procijeni korisnim za sebe ni da ima dobrovoljni emotivni osnov. Vidljiva je jasna namjera zakonodavca da se apsolutno zaštititi svako lice mlađe od 18 godina (dijete - žrtva), zabranom stupanja u intimne odnose u bilo kojem obliku od strane odraslih osoba.

S obzirom da se radi o veoma osjetljivoj materiji jer ni jednim zakonom nije propisano kada neko lice fizički i psihički smatra zrelim da može prvi put da stupi u polne odnose

¹³ Krivični zakon Bosne i Hercegovine, *Sl. glasnik BiH* br. 3/03, 32/03, 37/03, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15 i 40/15 – proglašen Odlukom Visokog predstavnika za BiH 2003. godine.

¹⁴ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, *Sl. novine F BiH* br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 i 76/14.

¹⁵ Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, *Sl. glasnik BD BiH* br. 9/13

¹⁶ *Sl. glasnik RS* br. 13/10 i 61/13.

¹⁷ D. Jovašević, V. Ikanović (2012), *Krivično pravo Republike Srpske, Posebni deo*. Panevropski univerzitet Apeiron, Banja Luka, 76.

zakonodavac je ušao u jednu tamnu neistraženu zonu, mijenjajući bez naučne osnove vje-kovni ustaljeni stav prema tome. Pozivanje na međunarodne pravne akte, koje je više stvar tumačenja nego li objektivizovanog i jasnog određenje prema tome, ne može biti osnov za ovakav zahvat u čovjekovu intimu određivanjem šta je u krivičnopravnom smislu pojam djeteta. Ovdje se prepliće moral sa zločinom, na način što se ono što je nekad moralno bilo neprihvatljivo ali ne i kažnjivo, sada proglašava krivičnim djelom. Pri tome se ne vodi računa ni o čemu naučnom, što smo već naglasili, ali ni o vrijednostima jedne zajednice npr. romske¹⁸ gdje je životni vijek kratak, starost rana za opšta shvatanja zbog čega su brakovi i stupanja u polne odnose sa veoma mladim licima preko 14 godina starosti uobičajeni (ali po ranijem zakonodavstvu ne i krivična djela) i slično.

Kažnjiva je svaka (pa i dobrovoljna) obljuba ili sa njom izjednačen čin sa djetetom¹⁹, a ova krivična djela mogu biti izvršena samo sa umišljajem.²⁰ Usklađivanjem našeg krivičnog zakonodavstva sa evropskim pravom, kada je u pitanju polnost i pravo maloljetnih osoba, dovela je do definisanja lica do 18 godina kao djeteta, kada se javlja u krivičnom zakonodavstvu kao žrtva i time napuštanja ranije podjele koju je naše krivično zakonodavstvo poznavalo, a to je na djecu (do 14. godine), mlađe maloljetnike (od 14. do 16. godine), starije maloljetnike (od 16. do 18. godine), te mlađa punoljetna lica od 18. do 21. godine života. Novim Krivičnim zakonikom RS propisivanjem širih kaznenih okvira u mnogome je pooštrena sama kaznena politika, ali i uvođenjem određenog broja novih krivičnih djela iz ove oblasti.

U Krivičnom zakoniku RS, u njegovoj glavi XV navedena su sva djela protiv polnog integriteta prema djetetu kao žrtvi. Tako od čl. 172 do čl. 180 imamo sljedeća krivična djela:

1. Obljuba sa djetetom mlađim od 15 godina (član 172),
2. Polna zloupotreba djeteta starijeg od 15 godina (član 173),
3. Navođenje djeteta na prisustvovanje polnim radnjama (član 174),
4. Iskorišćavanje djece za pornografiju (član 175),
5. Iskorišćavanje djece za pornografske predstave (član 176),
6. Upoznavanje djece s pornografijom (član 177),
7. Iskorišćavanje kompjuterske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih djela seksualnog zlostavljanja ili iskorišćavanja djeteta (član 178),
8. Zadovoljavanje polnih strasti pred djetetom (član 179),
9. Navođenje djeteta na prostituciju (član 180).

Bitno je napomenuti da je Zakonom o amnestiji²¹ iz 2017. godine zakonodavac propisao u članu 5. stav 6., da pravo na amnestiju nemaju lica osuđena za krivična djela: obljuba sa djetetom mlađim od 15 godina, polna zloupotreba djeteta starijeg od 15 godina

¹⁸ Više o tome: *Seksualnost Cigana, O intimnosti: Romska i autsajderska perspektiva*, Priredio Džad Nirenberg, Beograd, 2013; *Dječiji brakovi u romskoj populaciji*, UNICEF, Beograd, 2017.

¹⁹ D. Jovašević, V. Ikanović (2012), *Krivično pravo Republike Srpske, Posebni deo*. Panevropski univerzitet Apeiron, Banja Luka, 76.

²⁰ D. Jovašević, V. Ikanović, 77.

²¹ Zakon o amnestiji, *Sl. glasnik R. Srpske* br. 61/18.

i navođenje djeteta na prostituciju, a što i stručna teorija i praksa pozdravljaju kao dobro rješenje. Ostaje da čujemo i stav nauke koja se do sada o tome nije izjašnjavala. Odlučnost ka što boljoj zaštiti djeteta putem krivičnog zakonodavstva zakonodavac iskazuje u Krivičnom zakoniku RS, u čl. 92, st. 2 navedeći da se u Pravilnik o vođenju kaznene evidencije u posebnom registru navode osuđena lica za krivična djela seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja djeteta. U Republici Srpskoj stupio na snagu u aprilu 2018. godine Zakon o registru pedofila²², u kojem je navedeno da će se voditi posebna evidencija za sve osuđene po Krivičnom zakoniku RS za krivična djela: trgovina djecom, obljava sa djetetom mlađim od 15 godina, polna zloupotreba djeteta starijeg od 15 godina, navođenje djeteta na prisustvo vanje polnim radnjama, iskorišćavanje djece za pornografiju, iskorišćavanje djece za pornografske predstave, upoznavanje djece sa pornografijom, iskorišćavanje kompjuterske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih djela seksualnog zlostavljanja ili iskorišćavanja djeteta, zadovoljavanje polnih strasti pred djetetom, navođenje djeteta na prostituciju. U registar se upisuju i lica koja su pravosnažno osuđena za krivična djela protiv polnog integriteta izvršena na štetu djece i maloljetnih lica, prema zakonima koji su prestali da važe.²³

O ovom registru naučna javnost u Republici Srpskoj čuti, bez obzira na njegovu kontroverznost po više osnova. Postavlja se niz pitanja o opravdanosti i potrebi donošenja ovakvog pravnog akta. Šta je to što u dosadašnjoj kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji nije bilo dobro? Do sada smo imali kaznenu evidenciju u koju se, pored ostalih podataka, unosi za koje je krivično djelo neko kažnjavan. Brisanje iz te evidencije bilo je uređeno u skladu sa opštim odredbama o rehabilitaciji, kao i davanje podataka ovlaštenim licima prilikom zasnivanja radnog odnosa i reguslisanja sličnih statusnih prava. Ovakav koncept bio je u harmoniji sa ostalim odredbama krivičnog zakonodavstva. Postavlja se pitanje zašto se lice koje je prošlo proces prevaspitanja i za koje se smatra da je ostvarena specijalna prevencija dodatno stigmatizuje? S obzirom na veliku tamnu brojku ovih krivičnih djela čini li se nepravda prema onom ko je svoj „dug“ prema društvu platio? Još je tu niz pitanja kojima se nećemo sada baviti jer to nije tema ovog rada, jer to zahtijeva posebnu pažnju. Sve to ukazuje na veliku populističku tendenciju u normiranju ove osjetljive materije, jer su najglasnije u pozdravljanju ovakvih rješenja „nevladine organizacije“ i drugi neformalni centri moći. Vjerovatno zbog toga i naučna javnost nema određen stav, što nije opravdano bez obzira na očekivane reakcije iz krugova koji sebi prisvajaju pravo da o tome presuđuju bez odgovarajućeg znanja o toj materiji.

4. KRIVIČNA DJELA SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA I ISKORIŠĆAVANJA DJETETA

Sam pojam seksualno zlostavljanje djece definiše se kao bilo koji vid eksploatacije djeteta u cilju seksualnog zadovoljavanja i uživanja punoljetnog osobe ili čak starijeg djeteta. Najveći broj ovih krivičnih djela usmjeren je na vršenje oblube ili sa njom izjednačenog čina upotrebe sile, prijetnje, korišćenjem nemoći, stanja podređenosti, zavisnosti ili nezrelosti.²⁴ Potpisivanjem Konvencija čiji je cilj zaštita djece od seksualnog iskorišćavanja

²² Zakon o posebnom registru lica pravosnažno osuđenih za krivična djela seksualne zloupotrebe i iskorišćavanje djece, *Sl. glasnik R. Srpske* br. 31/18.

²³ *Ibid.*, čl. 3, st. 2.

²⁴ D. Jovašević, V. Ikanović 75.

kao članica Savjeta Evrope, BiH, a time i Republika Srpska su postale dio pravnog sistema evropskih država, te usklađivanjem našeg krivičnog zakonodavstva kroz Krivični zakonik RS propisale nove oblike krivičnih djela i pooštrile krivične sankcije za izvršioce.

Obljuba sa djetetom mlađim od 15 godina - propisana je u članu 172. Krivičnog zakonika RS kao krivično djelo koje izvršava svako ko izvrši obljubu ili sa njom izjednačenu polnu radnju sa djetetom navedenog uzrasta. Ovdje se radi o situacijama da i ako bi postojao dobrovoljan pristanak na strani djeteta odrasla osoba se kažnjava, čak i kada bi se dovela u taj seksualni odnos najmjernim skrivanjem godina, provokativnim ponašanjem ili oblačenjem djeteta, jer vršenje krivičnog djela po zakonu u ovom slučaju je nesumnjivo. Jedino što se u tom slučaju po pitanju otklonjive zablude u pogledu godina djeteta može kazniti manje strožom kaznom, od jedne do pet godina. Izuzetak je poseban vid stvarne zablude kada dijete od 15 godina i izvršilac od 18 ili 19 godina stupe u seksualne odnose, gdje ustvari ne postoji značajna razlika u godinama (duševnoj i tjelesnoj zrelosti) i zakon isključuje kažnjavanje. Budući da djeca u tom životnom dobu nisu psihički ni fizički dovoljno sposobna za polne radnje, takve aktivnosti se odražavaju uglavnom vrlo loše na zdravlje i razvoj u najširem smislu. Kod ovog krivičnog djela radnja izvršenja je određena alternativno. Djelo je svršeno kad izvršilac izvrši obljubu ili drugu polnu radnju izjednačenu sa obljubom nad djetetom mlađim od 15 godina.²⁵ Vidljivo je da ovo krivično djelo postoji iako je obljuba bila dobrovoljna, jer nije potreban nikakav vid prinude ili prijetnje. Za osnovni oblik zakon propisuje kaznu zatvora od dvije do deset godina.

Za kvalifikovane oblike propisano je niz alternativnih načina izvršenja od koji je svaki kvalifikatorna okolnost. Ako ovo krivično djelo izvrši srodnik po krvi u pravoj liniji do bilo kojeg stepena, a u pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stepenom, očuh, maćeha, usvojilac, staralac, nastavnik, vaspitač, ljekar, vjerski službenik ili drugo lice kojem je dijete povjereno radi učenja, vaspitanja, čuvanja, staranja ili njege, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od pet do petnaest godina²⁶. Posebno ovaj vid seksualnog zlostavljanja djeteta je obavijen, možda i najvćim oblakom zvani "tamna brojka" zbog niskog stepena privaljivanja. U koliko je upotrijebljena sila ili prijetnja kako bi se slomio otpor djeteta (koji je u odnosu na snagu odrasle osobe zanemarljiv) ili, iskorištavanjem duševne poremećenosti ili nemoćnog stanja djeteta, ili na naročito svirep ili ponižavajući način, ili od strane više lica, ili postoji velika nesrazmjera u zrelosti i uzrastu između učinioca i žrtve, ili je usljed djela nastupila teška tjelesna povreda, teško narušavanje zdravlja ili trudnoća lica prema kojem je djelo izvršeno Krivični zakonik RS propisuje kaznu zatvora od najmanje osam godina, dok se u ovom slučaju gornji maksimum ne postavlja. Kao najteži oblik ovog krivičnog djela, smatra se slučajevi gdje usljed izvršenja ovog krivičnog djela nastupi smrt djeteta, zakonodavac je propisao kaznu zatvora od najmanje deset godina do kazne dugotrajnog zatvora (45 godina).

Polna zloupotreba djeteta starijeg od 15 godina – u članu 173. Krivičnog zakonika RS se propisuje da ga čini srodnik po krvi u pravoj liniji do bilo kojeg stepena, a u pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stepenom, očuh, maćeha, usvojilac, staralac, nastavnik, vaspitač,

²⁵ M. Vasić, 88.

²⁶ Krivični zakonik Republike Srpske, *Sl. glasnik R. Srpske* br. 64/17, 104/18, čl. 172, st. 2.

ljekar, vjerski službenik ili drugo lice koje izvrši obljubu ili sa njom izjednačenu polnu radnju sa djetetom starijim od petnaest godina koje mu je povjereno radi učenja, vaspitanja, čuvanja, staranja ili njege. Radnja izvršenja ovog krivičnog djela određena je alternativno, tj. izvršilac je onaj ko izvrši obljubu ili drugu polnu radnju izjednačenu s obljubom nad djetetom uzrasta od 15 godina do 18 godina. Ovdje se takođe ne traži prinuda ili prijetnja da bi djelo bilo kažnjivo, dovoljno je da izvršilac iskoristi posebnu situaciju u kojoj se dijete navedenog uzrasta nađe, odnosno izvršiočev položaj nadređenosti prema djetetu bilo kao učitelj, ljekar ili vaspitač, navodeći da bez pružanja otpora pristane na polu radnju. Kod izvršioca u pitanju je direktni umišljaj usmjeren na zadovoljavanje svojih neprirodnih seksualnih potreba, a poseban opis djela je i životna dob djeteta kojeg je izvršilac svjestan.

Ono što možemo izvesti kao zaključak kada su u pitanju krivična djela prema djeci, jeste da je potrebno usaglasiti se oko fiksne starosne dobi ispod koje je apsolutno kažnjiv bilo koji vid seksualnog odnosa.²⁷ Naš zakonodavac je tu dob postavio na 18 godina, tako da svaka polna radnja sa licem ispod te životne dobi je krivično djelo. Kazna propisana za osnovni oblik ovog krivičnog djela je zatvor od dvije do osam godina. Za kvalifikovani oblik ovog djela kazna zatvora je od dvije do deset godina. Ukoliko izvršilac nad djetetom izvrši neku polnu radnju koja se izjednačava sa obljubom (imisijsa prsta, jezika i sl.) propisana je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Navođenje djeteta na prisustvovanje polnim radnjama – član 174. propisuje kao krivično djelo koje ostavljuje svako ko navede dijete da prisustvuje silovanju, obljubi, ili sa njom izjednačenoj polnoj radnji. Dakle, radnja izvršenja ovog krivičnog djela jeste navođenje djeteta na prisustvovanje pomenutim radnjama, tako da u ovom slučaju dijete postaje žrtva kao pasivni posmatrač. Budući da takve životne situacije nisu primjerene po društvenim shvatanjima uzraastu djeteta, samim tim se utiče na sprečavanje izražavanja slobodno izjavljene volje djeteta, da li želi ili ne želi tako nešto da gleda. Njegov kvalifikovani oblik predstavlja upravo slučaj da se dijete upotrebom sile, prijetnje primora da bude pasivni posmatrač bilo kojeg polnog odnosa.

Zakonodavac za ovakvo krivično djelo propisuje kaznu zatvora od šest mjeseci do pet godina, a za kvalifikovani njegov oblik zatvor od jedne do osam godina.

Iskorišćavanje djece za pornografiju – član 175. se definiše kao navođenje djeteta da učestvuje u snimanju pornografskog materijala, kao i ko organizuje ili omogući snimanje dječije pornografije. Termin dječija pornografija se odnosi na svaki materijal koji prikazuje dijete u stvarnim ili simulovanim polnim odnosima i ponašanju, te prikazivanje dječijih ponih organa u cilju zadovoljavanja seksualnih potreba odraslih osoba. U pornografiju se ne mogu ubrojati umjetnički, medicinski kao i naučni materijali koji mogu prikazivati dijete u eksplicitnim pozama²⁸, budući da je njihova svrha liječenje, zaštita djeteta od različitih bolesti, a prikaz dječijih bolesti na fotografiji može da obuhvati i prikaz nekog dijela intimnih dijelova djeteta. Objekat zaštite su djeca i polni moral. Objekat napada je dječija pornografija, odnosno materijal (slike, audio-vizuelni materijali, ili drugi predmeti

²⁷ M. Vasić, 91.

²⁸ *Ibid.*

pornografske sadržine) koji vizuelno ili na drugi način prikazuju dijete, ili lice koje izgleda kao dijete u pravom ili simuliranom evidentnom seksualnom ponašanju, ili materijal koji prikazuje polne organe djece u seksualne svrhe.²⁹ Radnja izvršenja se može ostavriti bilo umišljajnim navođenjem, podstrekavanjem da se kod djeteta učvrsti odluka da učestvuje u snimanju pornografskog materijala.

Krivična sankcija za ovo krivično djelo jeste zatvor od šest mjeseci do pet godina, za osnovni oblik, a za kvalifikovani oblik krivičnog djela ko neovlašteno snimi, proizvede, nudi, čini dostupnim, distribuira, širi, uvozi, izvozi, pribavlja za sebe ili drugog, prodaje, daje, prikazuje ili posjeduje dječiju pornografiju, ili joj svjesno pristupa putem računarske mreže, kazniće se kaznom zatvora od jedne do osam godina. Krivična sankcija za drugi kvalifikovani oblik ko upotrebom sile, prijetnje, obmane, prevare, zloupotrebom položaja, ili teških prilika djeteta, ili odnosa zavisnosti, prisili ili navede dijete na snimanje dječije pornografije, kazniće se kaznom zatvora od dvije do deset godina.

Slična pravna kvalifikacija i sankcionisanje je predviđeno i za krivična djela: *iskorišćavanje djece za pornografske predstave* u članu 176. kao i *upoznavanje djece s pornografijom* u članu 177. u Krivičnom zakoniku RS. Oba ova krivična djela predstavljaju životne situacije pažljivog odabira djeteta, navođenjem, prisiljavanjem djeteta da učestvuje u ovakvim radnjama, povređujući na takav način polni integritet djeteta. Propisane kazne za ova krivična djela, osnovni oblik je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina, odnosno do tri godine, a kvalifikovane oblike kazna zatvora od dvije do deset godina.

Iskorišćavanje kompjuterske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih djela seksualnog zlostavljanja ili iskorišćavanja djeteta – propisano je kao krivično djelo u članu 178., na način da ko sa djetetom starijim od 15 godina, koristeći kompjutersku mrežu ili komunikaciju drugim tehničkim sredstvima, dogovori sastanak radi vršenja obljube ili sa njom izjednačene polne radnje, ili radi proizvodnje pornografskog materijala, ili radi drugih oblika seksualnog iskorišćavanja i pojavi se na dogovorenom mjestu radi sastanka, kazniće se kaznom zatvora od jedne do pet godina. Na ovaj način zakonodavac je u namjeri da kažnjivim učini i samu komunikaciju seksualne konotacije sa djetetom ovog uzrasta određuje da je kažnjiv i sam dolazak na dogovoreno mjesto za sastanak. Ovdje nije došlo do fizičkog kontakta sa žrtvom. U današnje vrijeme, kada su društvene mreže facebook i instagram naročito rasprostranjene u tolikoj mjeri da ih imaju i djeca već u 3. razredu osnovne škole, te često objavljuju svoje fotografije bez da roditelji imaju nadzor nad njima dok to rade, velike su šanse da se desi on-line susret sa potencijalnim seksualnim predatorom. Ukoliko se desi da se on-line komunikacija seksualne tematike ostavari između odrasle osobe i djeteta mlađeg od 15 godina, to ga čini prema Krivičnim zakonikom RS težim oblikom krivičnog djela za koji je propisana kazna zatvora od dvije do osam godina.

Zadovoljavanje polnih strasti pred djetetom – u članu 179. Krivičnog zakonika RS propisuje se da ga vrši onaj ko pred djetetom vrši radnje namijenjene zadovoljavanju vla-

²⁹ LJ. Mitrović, N. Pavlović-Grbić (2017), „Djeca i maloljetnici kao žrtve seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja“ *Pravna riječ*, Udruženje pravnika Republike Srpske, Banja Luka, godina XIV, 52/17, 210.

stite ili tuđe polne strasti, ili ko navede dijete da pred njim ili pred drugim licem vrši takve radnje, kazniće se kaznom zatvora do tri godine. Kod njega je objekat zaštite dijete a radnja izvršenja je određena alternativno, a djelo se smatra izvršenim samim navođenjem djeteta.

Navođenje djeteta na prostituciju – član 180. Krivičnog zakonika RS ga definiše da ko radi zarade ili druge koristi, dijete navodi, podstiče ili namamljuje na pružanje seksualnih usluga ili na drugi način omogućiti njegovu predaju drugome radi pružanja seksualnih usluga, ili na bilo koji način učestvuje u organizovanju ili vođenju pružanja seksualnih usluga, a znao je ili je morao i mogao znati da se radi o djetetu. Učinilac ovog djela može da bude svako lice, s tim da je ono znalo ili je moralo i moglo znati da se radi o djetetu.³⁰ Krivična sankcija za ovaj oblik krivičnog djela je propisana kumulativno kazna zatvora od jedne do osam godina i novčana kazna. Teža kazna zatvor od dvije do deset godina je propisana za kvalifikovani oblik djela, ko ovo krivično djelo izvrši prema više lica. Važno je istaći da član 89. stav 5. Krivičnog zakonika propisuje da se osuda za krivična djela učinjena protiv polnog integriteta protiv djeteta ne brišu iz kaznene evidencije.

5. SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE I ISKORIŠTAVANJE DJETETA KAO KRIVIČNO DJELO U UPOREDNO PRAVU

Krivična djela seksualno zlostavljanje i iskorišćavanje djeteta zastupljena su u svim savremenim krivičnim zakonodavstvima u državama našeg okruženja, a posebno u državama Evropske unije koje su svojevrsan začetnik zaštite kada je dijete u pitanju. Oslanjajući se na niz međunarodnih akata (kodifikacija, konvencija, protokola), može se zaključiti da svaka od evropskih država nastoji što bolje zaštititi dijete koje danas lako postaje žrtva različitih zloupotreba³¹, od internet predatora do pedofila u neposrednoj dječijoj blizini.

- Njemačka

U Saveznoj Republici Njemačkoj (u daljem tekstu: SR Njemačka) još od 1987. godine se propisuju različita krivična djela polne zloupotrebe djeteta, u glavi pod nazivom „Krivična djela protiv seksualnog samoopredjeljenja“. Tu su navedena krivična djela kao što su:

1. seksualna zloupotreba djece (član 176),
2. teška seksualna zloupotreba djece (član 176a),
3. seksualna zloupotreba sa smrtnom posljedicom (član 176b).

Za ova krivična djela zakon propisuje krivičnu sankciju u dosta širokom rasponu, kaznu zatvora od šest mjeseci do deset godina. Kada su ova krivična djela u pitanju postoji njihova klasifikacija u dva lakša oblika polnih radnji sa licima koja nisu punoljetna, a to su:

- a. vršenje polnih radnji sa maloljetnikom ili navođenju maloljetnika na takve radnje na specifičan način – pisanim materijalom, prikazivanjem pornografskih slika ili drugih materijala ovakve sadržine, emitovanjem tonskih zapisa pornografskog sadržaja, ili drugom pričom, čime se navodi, utiče na maloljetno lice uzrasta do 14 godina da pristane na polni odnos sa izvršiocom ili drugim licem.
- b. prinuđavanje ili obećanje maloljetnika drugom licu radi vršenja polne radnje, ili u

³⁰ LJ. Mitrović, N. Pavlović-Grbić, 213.

³¹ M. Vasić, 86.

dogovaranju ove aktivnosti sa takvim licem³².

- Austrija

Od stupanja na snagu 1974. godine Krivični zakonik Austrije (Strafgesetzbuch³³), propisao je krivična djela od člana 201. do člana 220b. u glavi X naziva „Krivična djela protiv seksualnog integriteta i samoopredjeljenja“. Tu se ubrajaju i krivična djela seksualnih prestupa prema djeci, i to:

1. teška seksualna zloupotreba maloljetnika (član 206),
2. seksualno zlostavljanje maloljetnika (član 207),
3. pornografske predstave za maloljetnike (član 207a),
4. seksualno zlostavljanje adolescenata (lica mlađa od 18 godina) (član 207b),
5. moralno ugrožavanje lica mlađih od 16 godina (član 208),
6. iniciranje seksualnih odnosa sa maloljetnicima (član 208a).

Krivično djelo teška seksualna zloupotreba maloljetnika čini onaj ko čini seksualni odnos sa maloljetnikom ili radnju s njim izjednačenu za što mu se propisuje kazna zatvora od jedne do deset godina. Ukoliko pri izvršenju ovog krivičnog djela dođe do teških tjelesnih ozljeda, trudnoće maloljetnice, posebnom i dugotrajnom poniženju maloljetnog lica, kazna zatvora koju je propisao „Strafgesetzbuch“ u članu 206. stav 3. je od pet do petnaest godina, a ukoliko bi došlo do smrtne posljedice maloljetnika pri izvršenju ovog krivičnog djela propisuje kaznu zatvora od deset do dvadeset godina ili kaznu doživotnog zatvora.

Za krivično djelo seksualno zlostavljanje maloljetnika propisana je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina, u osnovnom obliku, dok se za kvalifikovane oblike – sa teškim tjelesnim povredama, smrt propisuje iste kazne kao u slučaju iz člana 206. stav 3. Veoma bitno je i kažnjavanje izvršilaca krivičnog djela - pornografske predstave za maloljetnike, gdje se svako ko dobije ili posjeduje takav materijal biti kažnjen zatvorom do tri godine, a u slučaju da pristupi putem interneta takvoj vrsti sadržava biti sankcionisan kaznom zatvora do dvije godine. Na taj način pokušava se što bolje zaštititi dijete, odnosno maloljetno lice od napada na polni integritet putem društvenih mreža kao najrasprostranjenijem mjestu djelovanja izvršilaca ovih krivičnih djela u današnje moderno doba.

- Slovenija

U Sloveniji je na snazi Krivični zakonik Republike Slovenije³⁴ (Kazenski zakonik) iz 2008. godine, koji u glavi XIX pod nazivom „Kaznene aktivnosti za polnu nekompatibilnost“ pored krivičnih djela protiv polnog integriteta navodi i ona krivična djela koja se odnose na djecu, i to:

1. seksualni napad na lice mlađe od 15 godina (član 173),
2. iskorišćavanje lica mlađih od 15 godina za seksualne potrebe (člab 173a),
3. prostitucija (član 175).

Krivičnim djelom prikazivanje, proizvodnja i distribucija pornografskog materijala (član 176) se štiti kako odrasle žrtve tako i djeca i maloljetnici. Za izvršioca koji posjeduje,

³² M. Vasić, 44.

³³ Strafgesetzbuch, *Federalni Krivični zakonik Austrije*, br. 60/74, sa izmjenama i dopunama.

³⁴ Kazenski zakonik Slovenije, *Uredni list RS*, št. 55/08, št. 66/08, št. 39/09, št. 91/11 i 50/12.

prodaje i prikazuje takav materijal propisana je novčana kazna ili kazna zatvora do dvije godine. Za teže oblike se propisuje teža i kazna, tačnije zatvor od šest mjeseci do osam godina, odnosno izvršeno od strane zločinačke organizacije od jedne do osam godina.

Za krivično djelo seksualni napad na lice mlađe od 15 godine, propisano je da ga čini onaj ko izvrši seksualni odnos ili s njim izjednačenu polnu radnju sa licem istog ili suprotnog pola, te mu se prijete kaznom zatvora od tri do osam godina, dok se za kvalifikovani oblik djela propisuje kazna zatvora od pet do petnaest godina. Navodi se i poseban oblik ovog krivičnog djela koje vrši: „Nastavnik, vaspitač, staratelj, usvojitelj, roditelj, sveštenik, lekar ili druga osoba koja iskoristi svoj položaj za polni odnos ili počini bilo koji drugi seksualni čin sa osobom koja još nije navršila petnaest godina i koja mu je poverena na učenje, vaspitanje, postupanje, briga ili nega, kazniće se zatvorom od tri do deset godina.³⁵“ Bitno je napomenuti da se isključuje protivpravnost ko izvrši radnju koja je obilježje ovog krivičnog djela a istih je godina kao i sama žrtva. Za krivično djelo vršenja prostitucije, a kada su žrtve maloljetnici kazna zatvora je propisana od jedan do deset godina.

- Hrvatska

Seksualno nasilje nad djetetom, u hrvatskom krivičnom zakonodavstvu je u mnogome sličnije našem. Krivična djela protiv polnog integriteta su detaljno obrađena u dvije zasebne glave. U glavi XVII pod nazivom „Kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorišćavanje djeteta“ Krivičnog zakonika Republike Hrvatske³⁶ detaljno navode sljedeća krivična djela:

1. spolna zloupotreba djeteta mlađeg od 15 godina (član 158),
2. spolna zloupotreba djeteta starijeg od 15 godina (član 159),
3. zadovoljavanje pohote pred djetetom mlađim od 15 godina (član 160),
4. mamljenje djece za zadovoljavanje spolnih potreba (član 161),
5. podvođenje djeteta (član 162),
6. iskorištavanje djece za pornografiju (član 163),
7. iskorištavanje djece za pornografske predstave (član 164),
8. upoznavanje djece sa pornografijom (član 165),
9. teška kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta (član 166).

Karakteristično za hrvatsko zakonodavstvo vidljiv je određeni način koji se ogleda „u stalnoj liberalizaciji, u vidu dekriminalizacije nekih ponašanja (npr. život u vanbračnoj zajednici, liberalizacija u pogledu kažnjivosti incesta itd.).“³⁷ Međutim, s druge strane kada su u pšitanju krivična djela seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja djece i u hrvatskom krivičnom zakonodavstvu je vidljiva namjera da se pooštri kažnjavanje za ovu vrstu krivičnih djela u skladu sa evropskim principima zaštite djeteta u društvenoj zajednici. To se ostavljuje na primjeru navedenih krivičnih djela sa propisanim kaznama zatvora u rasponu od jedne do deset godina, odnosno od šest mjeseci do osam godina. Najrigoroznije je propisana kazna zatvora za krivično djelo teška kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta od tri godine do petnaest godina, odnosno za kvalifikovani oblik ovog krivičnog djela kada je nastupila smrt djeteta izvršiocu prijete kazna od najmanje deset godina pa do kazne dugotrajnog zatvora.

³⁵ čl. 173 st. 3 Kazenski zakonik Slovenije

³⁶ Kaznena zakon, *Narodne novine – Sl. glasnik RS*, broj 125/11, 144/12, 56/15 i 61/15.

³⁷ M. Vasić, 54.

- Srbija

U Srbiji je slično kao i kod nas rješeno pitanje zaštita djeteta od seksualnog zlostavljanja i svih vidova iskorišćavanja, sa nešto jačim istupom sa usvajanim izmjenama i dopunama iz 2019. godine. Tačnije odredbom člana 43. Krivičnog zakonika Srbije³⁸ propisuje se kao vrsta kazne doživotni zatvor, navodeći: „Za najteža krivična dela i najteže oblike teških krivičnih dela može se uz kaznu zatvora izuzetno propisati i kazna doživotnog zatvora“³⁹, kao npr: teško ubistvo, silovanje, obljubu nad djetetom, nemoćnim licem i dr.. Uz određena ograničenja kada je doživotni zatvor u pitanju, da se ne može izreći licu koje u vrijeme izvršenja krivičnog djela nije navršilo 21 godinu života, te u slučajevima gdje se propisuje mogućnost ublažavanja kazne ili postojanje nekih osnova za oslobađanje od kazne. Ove izmjene i dopune su u javnosti poznate i kao „Tijanin zakon“⁴⁰, stavljajući akcenat na stroža kažnjavanja svih izvršilaca krivičnih djela u kojima su žrtve djeca.

U Krivičnom zakoniku Srbije u glavi XVIII navedena su sva krivična djela protiv polne slobode, a među njima krivična djela seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja djeteta:

1. obljuba nad djetetom (član 180),
2. posredovanje u vršenju prostitucije (član 184. stav 2),
3. prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju (član 185),
4. navođenje djeteta na prisustvovanje polnim radnjama (član 185a),
5. iskorišćavanje računarske mreže ili komunikacije drugim tehničkim sredstvima za izvršenje krivičnih djela protiv polne slobode prema maloletnom licu (član 185b).

U Srbiji je 2013. godine ratifikovana Istambulska konvencija, kao međunarodni pravni akt koji je uticao na neka bolja rješenja kada su u pitanju krivična djela nasilja nad ženama i u porodici, ali i da se seksualna protivpravna djela mogu izvršiti i bez upotrebe prinude.

Tu se svakako misli na polni odnos uz primjenu prinude ili polni odnos prema maloljetnom licu, tj. kada je sam polni odnos sa takvim licem krivično djelo, nezavisno o bilo

³⁸ Krivični zakonik Republike Srbije, Službeni glasnik, broj 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.

³⁹ *ibid.*, čl. 44a, st. 1.

⁴⁰ Tijana Jurić (Subotica, 4. maj 1999 — Bajmok, 26. jul 2014) bila je petnaestogodišnja djevojčica iz Subotice. Oteta je i ubijena u noći između 25. i 26. jula 2014. godine u blizini sela Bajmoka. Poslednji put viđena je 25 minuta posle ponoći, nedaleko od Sportskog centra „Rata“ u Bajmoku, dok joj je telo pronađeno dvanaest dana kasnije, 7. avgusta, na zapuštenom smetlištu u naselju Čonoplja u opštini Sombor... Kasno u noć trinaestog dana potrage (7. avgust), oko pola jedan, iz vrha srpske policije objavljeno je da je uhapšen otmičar Tijane Jurić. Vest je proširena oko pola dva sa podatkom da je petnaestogodišnjakinja ubijena. Njeno telo pronađeno je u blizini Sombora, na improvizovanom smetlištu koje se nalazi uz lokalni put koji vodi od naselja Svetozar Miletić prema Čonoplji, što je 23 kilometra od mesta na kojem je oteta u Bajmoku. Ovom prilikom otkriven je podatak da je ubijena iste noći kada je i oteta (između 25. i 26. jula). Kao ubica Jurićeve (15) označen je mesar Dragan Đurić (34) iz beogradskog naselja Surčina. Pristupio 27.02.2020. https://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%B1%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D0%A2%D0%B8%D1%98%D0%B0%D0%BD%D0%B5_%D0%88%D1%83%D1%80%D0%B8%D1%9B

kakvom vidu pristanka maloljetnika. Može se istaći da što se tiče srpskog zakonodavca, kod krivičnog djela obljava sa djetetom, iz 180. člana, vidimo da je starosna granica djeteta postavljena na 14 godina, te je izvršena rodna izjednačenost kako izvršioca tako i žrtve kod svih djela, odnosno žrtva može biti lice oba pola.⁴¹

6. ZAKLJUČAK

Seksualno nasilje nad djecom spada u najteže vidove nasilja, ali i vid nasilja koji je najmanje prijavljivan uz visok stepen „tamne brojke“. Vrlo često su izvršioци ovih djela muškarci, a žrtve supruge i djeca u porodici, gdje se u startu javlja „zid ćutanja“ i ustaljen običaj „negovorenja“ o nečemu što je u samoj društvenoj zajednici stigmatizovano kao sramota. Kada je riječ o destruktivnim porodicama, čest je slučaj da i majka se ponaša zlostavljajući prema svome djetetu, dakle izgubila se polna podijeljenost samih izvršilaca. Progovoriti i razbiti dječiji strah i ćutanje, u početku se misli za nemogućim, ali društvo mora konstantno raditi na prikazivanju problema, putem npr. raznih TV emisija, debata na okruglim stolovima, predavanjima u školama, jer nikad ne znamo gdje je i ko je potencijalna žrtva ovih teških krivičnih djela. Sve to je jedan kriminološki aspekt ovog problema. Međutim, on može zakonodavcu samo da posluži kao podloga, uz ostale naučne metode proučavanja, prilikom unošenja ove materije u krivično zakonodavstvo. Ukazali smo u radu koje to parametre treba uvažavati da bi se postigli svi zacrtani ciljevi koji moraju biti unaprijed definisani i određeni. Pomnom analizom postojećih rješenja u Zakoniku dolazimo do uvjerenja da se prilikom njegovog donošenja nije tako postupalo. Samo pozivanje na međunarodne obaveze, a da se ne kaže ili ukaže šta to u dosadašnjem zakonodavstvu nije bilo potpuno i dobro, je neargumentovano, neuvjerljivo i naučno neutemeljeno. Ovo se ne nadomješta uređivanjem materije po ugledu (prepisivanjem) rješenja iz zakonodavstva susjednih država (Hrvatske), jer ne postoje dvije identične države i identični razlozi koji zakonodavca treba da rukovode. Zato smatramo da je ovu zaštitu krivičnim pravom trebalo, eventualno, dopuniti u okviru postojećih krivičnih djela, a ne preobimnim i nepotrebnim normiranjem u posebnoj glavi Zakonika koja se često sudara sa normama iz prethodne glave protiv polnog integriteta i posebnog maloljetničkog zakonodavstva.

LITERATURA

- Jovašević Dragan, Ikanović Veljko (2012) *Krivično pravo Republike Srpske, Posebni deo*. Panevropski univerzitet Apeiron, Banja Luka.
- Jovašević Dragan, Mitrović Ljubinko, Ikanović Veljko (2018) *Krivično pravo Republike Srpske, Posebni deo*. Panevropski univerzitet Apeiron, Banja Luka.
- Jovašević Dragan, Mitrović Ljubinko, Ikanović Veljko (2018) Komentar krivičnog zakonika Republike Srpske, Banja Luka.
- Mitrović Ljubinko, Pavlović-Grbić Nikolina (2017) „Djeca i maloljetnici kao žrtve seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja“ *Pravna riječ*, Udruženje pravnik Republike Srpske, Banja Luka, godina XIV, 52/17.
- Škuljić Milan (2003) *Maloletnici kao učinioci i kao žrtve krivičnih dela*, Beograd
- Vasić Milina (2018) *Krivična djela protiv polnog integriteta*, Banja Luka
- Živanović Toma, Zakonski izvori krivičnog prava Srbije od 1804. do 1865. Pristupio: 11.02.2020. <http://www.smrtinakazna.rs/Portals/o/SrbijaPropisi/Karadjordjev%20Kriminalni%20zakonik,%201807.pdf>

⁴¹ M. Vasić, 49.

Zakonodavstvo

- Krivični zakonik Republike Srpske, *Službeni glasnik Republike Srpske* br. 64/17, 104/18.
- Krivični zakon Republike Srpske, *Službeni glasnik Republike Srpske* br. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12 i 67/13.
- Krivični zakon Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, *Službeni list SR BiH* br. 16/77.
- Krivični zakon Bosne i Hercegovine, *Službeni glasnik BiH* br. 3/03, 32/03, 37/03, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15 i 40/15 – proglašen Odlukom Visokog predstavnika za BiH 2003. godine.
- Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, *Službene novine FBiH* br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 i 76/14.
- Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, *Službeni glasnik BD BiH* br. 9/13
- Krivični zakonik Republike Srpske, *Službeni glasnik Republike Srpske* br. 22/00.
- Kazenski zakonik Slovenije, *Uredni list RS*, št. 55/08, št. 66/08, št. 39/09, št. 91/11 i 50/12.
- Kaznena zakon, *Narodne novine – Službeni glasnik RS*, broj 125/11, 144/12, 56/15 i 61/15.
- Krivični zakonik Republike Srbije, *Službeni glasnik*, broj 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.
- Zakon o amnestiji, *Službeni glasnik Republike Srpske* br. 61/18.
- Zakon o posebnom registru lica pravosnažno osuđenih za krivična djela seksualne zloupotrebe i iskorišćavanje djece, *Službeni glasnik Republike Srpske* br. 31/18.
- Strafgesetzbuch, *Federalni Krivični zakonik Austrije*, br. 60/74, sa izmjenama i dopunama.
- Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, *Smjernice za postupanje u slučaju nasilja and djecom u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, (Pristupio: 11.02.2020.)http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/djeca_bih/Smjernice%20za%20postupanje%20u%20slucaju%20nasilja%20nad%20djecom%20-%20BOS.pdf
- wikipedija. Pristupio: 27.02.2020. <https://sr.wikipedia.org/wiki/>

Prof. Veljko Ikanović Ph.D

Judge of the Supreme Court of the Republic of Srpska and Associate Professor Faculty of Law Sciences, PanEuropean University „Apeiron“ Banja Luka, mail: veljko.ikanovic@pravosudje.ba

Milijan Vasić, MA

Master of Laws and Associate at the Basic Court in Banja Luka, mail: milijan.vasic@pravosudje.ba

Sexual Abuse and Exploitation of Child as a Crime in Domestic Legislation

Summary: The authors deal with a new group of crimes of sexual abuse and exploitation of a child in the new Criminal Code of the Republic of Srpska 2017. Starting from the regulation of this matter in the previous legislation, pointing to solutions in the comparative legislation, the analysis of newly created incriminations explains the justification of such normalization of this sensitive matter. Attention is drawn to peer crimes of this kind and normative compliance with international legal acts, especially those adopted by the Council of Europe. All of this fits into one general framework and points to certain good and bad sides of parallel regulation of previously qualified forms of these offenses as separate offenses. In this regard, the legislator is suggested to amend certain amendments in order to eliminate the illogical nature of the legislative penalties.

Keywords: criminal law, sexual abuse, children, exploitation, sexual integrity.